

**Liviu
Rebreanu
ŠUMA
OBJEŠENIH**

S rumunjskoga preveli
Ivana Olujić i Luca-Ioan Frana

Zagreb, 2020.

disput

*U spomen na mojega brata Emila,
kojeg je 1917. na rumunjskome bojištu pogubila
austrougarska vojska.*

KNJIGA PRVA

Pod sivim jesenjim nebom poput golema zvona od mutna stakla prkosna, nova vješala, podignuta na rubu sela, pružala su krak s užetom prema crnim poljima, posutim tek tu i tamo brončanim drvećem. Pod nadzorom onižega, crnomanjastog desetnika i uz pomoć nekoga seljaka dlakava, crvena lica dvojica vojnika kopala su jamu, pljujući često u dlanove i stenjući od umora nakon svakoga udarca trnokopom. Iz zemljane rane grobari su izbacivali žutu, ljepljivu ilovaču...

Desetnik je sukao brkove i stalno se ogledavao, prezrivo i istražujući. Prizor ga je ljutio, ali nastojao je ne pokazati nezadovoljstvo na licu. Desno se nalazilo vojno groblje, okruženo bodljikavom žicom, na kojem su grobovi bili poredani kao na paradi, s bijelim, svježim, jednakim križevima. Lijevo, na svega nekoliko koraka, počinjalo je seosko groblje, ograđeno trnjem, s polomljenim, istrulim, rijetkim križevima, bez kapije, kao da odavno nije onamo ušao nijedan mrtvac i kao da više nitko i ne želi ući...

Selo Zirin, stožer pješачke divizije, skrivalo se pod koprenom dima i magluštine, iz koje su jedva dizali gla-

10 ve stidljivi, čupavi vrhovi golih voćaka, pokoji našku-bljen slamnati krov i crkveni toranj proboden granatom. Prema sjeveru su se vidjele ruševine željezničkoga kolodvora i tračnice koje su zatvarale obzor poput nasi-pa bez početka i kraja.

Cesta, naznačena ravnom crtom na sumornome polju, dolazila je sa zapada, prolazila kroz selo i vodila ravno na bojište...

– Kakvu ružnu zemlju imate vi Rusi! – reče najednom desetnik okrećući se prema grobarima i izazovno gledajući seljaka koji je zastao da predahne. – Čuješ?... Zemlja... kraj... njet lijepo! – doda potom pokazujući rukom okolinu i iskrivljujući riječi da bude razumljiviji.

Seljak, ne shvaćajući, izbeći oči, uz ponizan osmijeh stane mucati nešto na ruskom.

– Ne razumije on, gos'n desetnik, naški – reče tad jedan od vojnika uspravljajući pognuta leđa.

– A i nije njihova krivnja što im je zemlja kukavna – pridoda smjesta drugi vojnik oslanjajući se na lopatu.

Sva tri vojnika gledala su sada s puno prezira seljaka koji je, ne razumijući strane riječi, posramljeno spustio glavu u jamu žutoga dna, duboku kojih pola metra.

– Hej, što ste stali? Što dangubite? – poviče najednom desetnik primijetivši to. – Zar je ovo jama? Nije vas sram?... Evo sad će povorka... a ni jama nije spremna!... Ili hoćete da ja nastradam zbog vas?... Hajde! mrdni se, nemoj mene gledati!

– Tako je, dobro kažete, gos'n desetnik – promumlja jedan od vojnika udarajući trnokopom stijenu. – Ali ni-

je ni ovo vojska, gos'n desetnik... Da smo postali grobari... eh...

Ljudi žurno prionu na posao, a desetnik, zadovoljan, odgovori opet malo više prijateljski:

– Vojnik u ratu mora sve, zato je rat rat... Bilo ovdje, bilo na bojištu, bilo u bolnici, sve se to broji u rat... Što bolje ne kažeš da smo imali sreće što kasne?... Što bismo da su stigli u četiri, kako je bila zapovijed? Sve bi nas vrag odnio... Istina, ja sam stari vojnik, ali ne pamtim da su ovako vješali ljude, skoro po mraku...

Zatim naglo zašuti. Njegov pogled zastane na vješalima, čiji krak kao da je prijetio ljudima u jami. A u istom trenu uže se lagano zaljulja...

Desetnik osjeti hladan srh jeze i brzo okrene glavu. No tada ugleda bijele križeve vojnoga groblja, složene ravno u crtu i, osupnut, napravi nalijevo krug, susrećući pogledom opet grobove, na seoskome groblju... Obuze ga neki zagušujući strah, kao pred prikazama. Suzdrži se ipak i malo kasnije, pljunuvši u travu, promrmlja:

– Kakav je to život... Kamo god pogledaš, samo smrt i grobovi i leševi...

Neki jesenski vjetar, vlažan i tužan, zapuše iz smjera sela omamljenog maglom, donoseći na svojim krilima odjeke prigušenih uzdaha. Iz sivoga neba kapala je takva pustoš da se desetnik, osjetivši teret u duši, ukipi lica okrenuta prema crkvenome zvoniku, izgubljena pogleda, i ne primjećujući da se stazom što je vodila do groblja približava časnik. Pribere se tek kad začuje korake. Prene se i, okrenuvši se prema grobarima, reče im glasom još promuklim od nemira:

– Prionite na posao, dečki, dolazi neki gospodin časnik... Sad bi trebala stići i povorka... Uf, da se bar što prije toga riješimo!... Uzalud, nije to posao za vojnika!

Časnik se približi oklijevajući. Vjetar mu je zadizao skute ogrtača, kao da ga gura prema nekom neželjenom cilju. Bio je srednjega rasta i imao nešto brade, koja mu je davala izgled rezervista, iako inače nije izgledalo da ima više od trideset pet godina. Pod niskom željeznom kacigom okruglo lice sa svijetlom kosom činilo se izmučenim, osobito zbog velikih smeđih, buljavih očiju što su grozničavo gledale stup vješala, netremice, s nekom boležljivom nezasićenošću. Usta punih usana bila su stisnuta u bolnom, drhtavom grču. Ruke su mu višjele ukočene, gotovo zaboravljene.

Desetnik ga dočeka s vojničkim pozdravom, lupnuvši bučno petama cokula. Časnik se zaustavi na nekoliko koraka od njih, odgovori lagano kimnuvši i, gledajući još uvijek u uže, upita:

– U koliko je sati zakazano smaknuće?

– U četiri je bilo, na zapovijed, gospodine satniče – odgovori desetnik tako glasno da časnik naglo skrene pogled prema njemu – ali vidim da je pet, a još nisu stigli...

– Da... da – promrmlja satnik spuštajući pogled na grobare koji su šutke kopali, glavā prema zemlji. Zatim ponovo upita, sigurnije: – A koga će objesiti?

– Mi ne možemo znati, gospodine satniče – reče desetnik pomalo smeten. – Kažu da je neki gospodin časnik, ali ne možemo točno znati...

– A za kakvu krivicu? – ustrajao je časnik gledajući ga ispitljivo, gotovo srdito.

Desetnik se posve zbuni i odgovori oklijevajući, s osmijehom gorke samilosti:

– Eh, gospodine satniče... odakle da znamo? U ratu je ljudski život kao cvijet, propadne ni zbog čega... Mnogo je grijeha na ovome svijetu, a ljudi ne opraštaju...

Satnik je dugo gledao u njega, naizgled začuđen njegovim riječima, i više nije pitao ništa. No podigavši pogled i ugledavši opet vješala, povuče se nekoliko koraka kao pred neprijateljem koji prijeti. Istoga trenu na stazi iz smjera sela odjekne oštar, zapovjedni glas:

– Desetniče!... Je li gotovo, desetniče?...

– Gotovo, gospodine poručniče! – usklikne desetnik okrećući se i dižući ruku prema štitniku kape.

Poručnik, u ulanki krojenoj uz tijelo, sa sivim krznenim ovratnikom, prilazio je vrlo užurbano, gotovo trčeći, i stalno govoreći:

– Sve spremno, desetniče? Povorka je maloprije krenula i za nekoliko će minuta biti ovdje... A gdje je vodnik? Zašto nije došao prije?... Ako sam se ja, koji nemam nikakve konkretne dužnosti, mogao potruditi...

Naglo zašuti vidjevši stranoga, nepoznatog satnika, koji ga je gledao uznemireno. Poručnik salutira i uputi se do ruba jame, planuvši zatim vrlo nervozno, kreštavim glasom:

– Stolac, desetniče! Gdje je?... Što gledaš kao idiot?... Na što želiš da se osuđenik popne?... Koji ljudi! Toliko nemara još nisam vidio... Stvori mi neki sto-

14 lac, jesi shvatio? Da si za dvije minute natrag!... Hajde, mrdni, što zijevaš?!

Desetnik potrči prema selu, a poručnik, bacivši pogled prema satniku, koji je stajao sa strane, proslijedi mirnije:

– Nećemo mi s takvim ljudima poraziti Europu... Gdje nema osjećaja za dužnost...

Govoreći, prođe pored stupa od jelovine, točno ispod nepomičnoga užeta. Ispitivao je jamu mumljajući nešto, a potom podigavši pogled dohvati objema rukama konop što mu je visio nad glavom, kao da hoće provjeriti je li dovoljno čvrst. No susrevši uplašeni satnikov pogled, pusti konop, posramljen i ponižen. Ostane još koji tren ondje, neodlučan, a zatim najednom pođe ravno pred stranca, predstavljajući se:

– Poručnik Apostol Bologna...

– Klapka – prekine ga satnik, pružene ruke – Otto Klapka... Maloprije sam stigao, ravno s talijanskog bojišta... Na kolodvoru sam saznao da imate smaknuće i, ni sam ne znam točno kako, evo me ovdje...

U satnikovu je glasu drhtao tako neskriven stid da poručnik nehotice osjeti kako ga opet obuzima maloprijajšnji sram i, smeten, reče usiljeno vedro:

– Vi ste, dakle, premješteni u našu diviziju?

– Da... u petnaestu poljskoga topništva...

– A, baš naša pukovnija! – usklikne odjednom Bologna, s nenamještenom radošću. – Onda, dobro došli!

Satnikovo se lice razvedri, kao da se u poručnikovoj iskrenosti razotkrio nov čovjek. Njihovi se pogledi ukr-

ste u proplamsaju simpatije. Na tren. Zatim Klapka za-
drhti i upita gotovo prestrašeno:

– Koga vješate?

U očima Apostola Bologe, plavim i duboko usađe-
nim, plane čudan ponos. Odgovori jedva prikrivajući
indignaciju:

– Jednoga Čeha, potporučnika Svobodu... velika
sramota za časnički zbor... Uhvaćen je baš kad je htio
prieći neprijatelju, naoružan kartama i planovima.
Sramotno i nečuveno!... Zar ne? – doda poslije nekoli-
ko trenutaka, jer je Klapka šutio.

– Mda... da, možda – reče satnik, nesigurno se tr-
gnuvši.

Dvojben odgovor osokoli Bologu. On poče govoriti s
očito neprirodnom blagolagoljivošću, kao da po svaku
cijenu hoće uvjeriti:

– Imao sam čast biti dijelom Vojnoga suda koji ga je
osudio i, dakle... Uostalom, ni on nije poricao. Ni govo-
ra, pred definitivnim dokazima bila bi uzaludna svaka
obrana... Bio je uistinu neviđeno ciničan. Cijelo vrije-
me nije otvorio usta i nije čak ni na pitanja predsjed-
nika htio odgovoriti... Gledao je u nas prkosno, redom,
sa svojevršnim gordim prezirom... Čak i smrtnu osu-
du primio je s osmijehom i nekim pogledom... Narav-
no, takvi se ljudi ne plaše ni nečasne smrti... Kad ga je,
u jednom mrtvom kutu, uhvatila ophodnja pod zapo-
vjedništvom jednoga časnika, htio se ustrijeliti... Ima
li opipljivijeg dokaza od pokušaja samoubojstva? Sud
ga je osudio na smrt jednoglasno, bez rasprave, tako je
očit bio zločin... Ja sâm, iako sam po naravi sklon pre-

16 tjerano oklijevati, ovaj put imam posve mirnu savjest, apsolutno mirnu...

Klapka, osupnut posebno oštrinom glasa, promrmlja:

– O, Bože... dokazi... kad je riječ o ljudskom životu...

Na poručnikovim tankim usnama uvučenih uglova osvane mješavina ironije i prezira:

– Zaboravljate, gospodine satniče, da smo u ratu i na bojištu!... Ljudski život ne smije ugroziti život domovine!... Kad bismo se vodili sentimentalnim razlozima, morali bismo kapitulirati pred svima... Ali vidi se da ste pričuvni časnik, inače ne biste tako govorili o zločinu...

– Da, istina – požuri Klapka sa strahom. – Bio sam odvjetnik... u doba mira... No sada...

– I ja sam pričuvni časnik – prekine ga poručnik ponosno. – Rat me je odvuкао od knjiga, sa sveučilišta, gdje sam gotovo izgubio kontakt s realnim životom. Ali brzo sam se otriježnio i shvatio da je samo rat pravi generator energija!

Satnik se osmjehne, kao da mu se odgovor učinio smiješnim, i reče dobrohotnim glasom, obojenim blagom ironijom:

– A ja sam mislio da je rat ubojica energija!

Apostol Bologna pocrvenje kao curica i ne usudi se pogledati satnika u oči. Osjećao se uvrijeđeno do srži i tražio je u mislima neki oštar odgovor, kojim će završiti razgovor. No tada dašćući stigne desetnik sa stolčićem bez naslona.

– Trenutak, gospodine satniče – prozbori Bologna trijumfalno, okrećući se prema oznojenom desetniku, kao

da mu je donio izbavljenje. – Previsok je, zar ne vidiš? – poviče zatim srdito. – Kako će se osuđenik uzverati na takav... Na koncu, što se ja živciram kad smaknuće i nije u mojoj nadležnosti?!... Vidjet ćete vi što će vam reći gospodin general, zapamtite to!... Što si sad stao? Hajde, pripremi barem mjesto i povuci gore uže!... Kakvi ljudi!

Podigne ruke, revoltiran, i okrene im leđa. No naglo se umiri, ugledavši na stazi iz sela skupinu časnika koji su se približavali sa svečanom ozbiljnošću. Na čelu je dolazio sam zapovjednik divizije, malen, debeo, kratkih nogu i vrlo crven u licu, udarajući nervozno saru čizme bičem, dok mu je vojni pretor, debeljuškast satnik sivih brkova, objašnjavao nešto široko gestikulirajući desnom rukom, u kojoj je držao list papira...

– Stiže povorka... Evo i generala! – prošapće Bologna trepćući prema satniku koji se povlačio kao pred neočekivanom prikazom.

Poručnik potrči generalu ususret i, salutirajući, izvijesti važno:

– Slučajno sam došao ranije, ekscelencijo, i konstatirao da nedostaje stolčić...

– Nedostaje? – ponovi general nezadovoljno pogledavši prema pretoru, koji je u očaju gledao Bologu.

– No odmah sam poduzeo mjere da se to ispravi – požuri se poručnik nadodati, da zapanjenog pretora izvuče iz neugodne situacije.

Pretor ipak osjeti da se general naljutio i, promrmljavši ispriku, požuri se da prvi stigne na mjesto smaknuća i da se uvjeri kako su njegove zapovijedi izvršene.